

Bölüm 1

DEVLET KAVRAMI

Bu bölüm, **Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2007, s.4-28**'den alınarak, bu kitabı tanıtmak amacıyla, buraya konulmuştur. © ve alıntı koşulları için belgenin sonuna bakınız. Bu belgenin bağlı olduğu web sayfası <http://www.anayasa.gen.tr/dgt.htm> dir.

Bibliyografya.- Recai Galip Okandan, *Umumî Amme Hukuku*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1968, s.28-114; Muvaffak Akbay, *Umumî Amme Hukuku Dersleri*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Dördüncü Baskı, 1961, Cilt I, s.19-59; Yavuz Abadan, *Amme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1952, s.123-132; Yahya Kazım Zabunoğlu, *Kamu Hukukuna Giriş: Devlet*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1973, s.47-72; A. Selçuk Özçelik, *Esas Teşkilât Hukuku Dersleri: Umumî Esaslar*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1982, Cilt I, s.26-39; Ali Fuat Başgil, *Esas Teşkilât Hukuku*, İstanbul, Baha Matbaası, 1960, s.126; Bülent Nuri Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1970, s.89-90; İlhan Arsel, *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, Ankara, Doğu Matbaacılık, 1964, s.29-30; Münici Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Ankara, Bilgi Yayınevi, Sekizinci Baskı, 1996, s.40-43; Alaeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara, Teori Yayınları, 1985, s.39-70; Karl Doehring, *Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)*, (Çev.: Ahmet Mumcu), İstanbul, İnkılap, 2002, s.27-48; Georg Jellinek, *L'Etat moderne et son droit*, Traduction française par Georges Fardis, Paris, V. Giard & Brière, 1911, Cilt 1, s.301-345; Philippe Ardat, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, LGDJ, Onyedinci Baskı, 2005, s.27-29; 221-230; Dominique Carreau, *Droit international*, Paris, Pedone, 2'inci Baskı, 1988, s.456-357; Dominique Chagnollaud, *Droit constitutionnel contemporain (Tome I: Théorie générale - Les régimes étrangers)*, Paris, Armand Colin, Dördüncü Baskı, 2004, s.4-21; Dominique Turpin, *Droit constitutionnel*, Paris, P.U.F., Dördüncü Baskı, 2003, s.14-66; Jean Gicquel *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Montchrestien, Onaltıncı Baskı, 1999, s.43-58; Vlad Constantinesco ve Stéphane Pierré-Caps, *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, 2004, s.239-317.

Bu bölümde “devlet” kavramının tanımı, “devlet” kelimesinin terminolojik açıklaması, devletlerin nasıl kurulduğu, devletlerin nasıl sona erdiği, devletin hukukî kişiliği ve devamlılığı ilkeleri, devletin faaliyet alanı gibi konularını göreceğiz. Buna göre bu bölümün planı şu şekilde olacaktır:

- PLAN
- I. Devlet Kavramının Tanımı
- II. Devlet Terimi
- III. Devletlerin Kurulması
- IV. Devletlerin Sona Ermesi
- V. Devletlerin Hukukî Kişiliği İlkesi
- VI. Devletlerin Devamlılığı İlkesi
- VII. Devletlerin Faaliyet Alanı

Şimdi bu plan dahilinde konuyu inceleyelim:

I. DEVLET KAVRAMININ TANIMI

Aşağıda devletlerin nasıl kurulduğunu ve sona erdiğini, devletin unsurlarını, devletin hukukî kişiliği ve devamlılığı gibi konuları ayrıntılarıyla göreceğiz. Ancak devlet konusuna başlarken, devlet kavramının genel bir tanımını yapmakta yarar vardır.

Üç Unsur Teorisi.- Devlet konusunda pek çok tanım yapılmıştır ve yapılmaya da devam etmektedir. Bu tanımların içinde şüphesiz en benimsenmiş kökeni Georg Jellinek’in ilk baskısı 1900 yılında yayınlanan *Allgemeine Staatslehre*’de bulunan “üç unsur teorisi (*Dreielementenlehre, three elements theory*)” diye bilinen teoriye göre yapılmış olan tanımdır. Bu teoriye göre devlet, *insan, toprak* ve *egemenlik* unsurlarının bir araya gelmesiyle oluşmuş bir varlık olarak tanımlanmaktadır¹.

TANIM: Devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olan belirli bir insan topluluğunun oluşturduğu bir varlıktır.

Devletin birinci unsuru olan insan topluluğuna hukukta *millet* denir. Millet birbirilerine birtakım bağlarla bağlanmış olan insanlardan oluşmuş bir topluluktur. İnsan topluluğu, yani millet unsurunu aşağıda üçüncü bölümde ayrıntılarıyla inceleyeceğiz. Devletin ikinci unsuru olan toprak unsuruna hukukta *ülke* denir. Ülke, belirli insan topluluğunun devamlı olarak yaşayabileceği ve egemenlik kurabileceği, belirli sınırları olan bir toprak parçasıdır. Devletin toprak unsurunu, yani ülkeyi aşağıda dördüncü bölümde ayrıntılarıyla inceleyeceğiz. Devletin üçüncü unsuru olan iktidar unsuruna hukukta *egemenlik* denir. Egemenlik, en üstün iktidar demektir. Bir devletin varlığından bahsedebilmek için, insan topluluğunun belirli bir ülke üzerinde en üstün iktidara sahip olması gerekir. Haliyle bu iktidarın da az çok uzunca bir süre devam etmesi lazımdır. Devletin egemenlik unsurunu da aşağıda beşinci bölümde göreceğiz.

Bu üç unsur kullanılarak, yukarıda yaptığımız devlet tanımına esas itibarıyla benzeyen, ama farklı ifadelerin kullanıldığı devlet tanımları yapmak mümkündür. Örneğin “*devlet, belirli bir ülke üzerinde egemen olmuş milletin meydana getirdiği bir varlıktır*” veya “*devlet bir ülke üzerinde yaşayan insan topluluğunun üstün bir iktidara tâbi olmak suretiyle oluşturduğu varlıktır*” veya çok daha kısa ve düz bir şekilde “*devlet, millet, ülke ve egemenlik unsurları*

1. Georg Jellinek, devleti, “egemenlik gücüyle aslen donatılmış, belli bir toprak parçası üzerinde yerleşik bir millet birliği (*corporation d’une nation sédentaire dotée originellement de la puissance dominante*)” olarak tanımlamaktadır (Georg Jellinek, *L’État moderne et son droit*, Traduction française par Georges Fardis, Paris, V. Giard & Brière, 1911, c.I, s.296). Devleti bu şekilde tanımlayan G. Jellinek, bu üç unsuru sırasıyla incelemektedir. Birinci unsur olan “ülke (*territoire*)”yi ikinci cildin 17-34 sayfalarda; ikinci unsur olan milleti (nüfus, *population*), ikinci cildin 34-60; üçüncü unsur olan “devlet gücü (*puissance étatique*)” veya “egemenlik (*souveraineté*)” unsurunu ünlü eserinin 2’nci cildinin 61-70’inci sayfalar arasında incelemektedir.

runun bir araya gelmesiyle oluşmuş bir varlıktır” vb. şekillerde tanımlar yapılabilir. Bu tür tanımları, devletin üç unsurunu içerdiği ve devleti bu üç unsurdan birine indirgemediği sürece doğru olarak kabul etmek gerekir.

Üç Unsurun Birlikte Gerekliliği.- Bir devletin kurulabilmesi için bu üç unsurun bir veya ikisi yeterli değildir; üçünün de bir araya gelmesi gerekir. Sadece insan topluluğu, belirli bir toprak parçası olmaksızın devlet teşkil edemez. Keza üzerinde yaşayan insanlar olmaksızın bir toprak parçasının devlet meydana getirmesi de mümkün değildir. Dahası, insan ve toprak unsurları olsa, yani belirli bir toprak üzerinde yaşayan insanlar mevcut olsa bile, bunlar kendi başına bir devlet oluşturmazlar; devletin oluşabilmesi için bu insanların bu toprak parçası üzerinde egemenlik kurmaları gerekir.

Devlet, Unsurlarına İndirgenemez.- Bu üç unsurun birleşmesiyle oluşan devlet, kendini meydana getiren unsurların dışında ve onlardan bağımsız bir varlıktır. Dolayısıyla devlet, kendisini oluşturan unsurlardan birisine indirgenemez. Devlet sadece ülke veya sadece millet veya sadece egemenlik demek değildir. Devlet hukuk düzeninde, kendini oluşturan insanlardan ayrı bir hukukî varlığa sahip bir tüzel kişi olarak kabul edilmektedir. Devletin kişiliği ilkesini aşağıda (bu bölüm, V) ayrıca inceleyeceğiz.

Üç Unsurun Aynı Derecede Önemi.- Devleti oluşturan üç unsurdan biri diğerine göre daha önemli değildir. Bu üç unsurdan biri aslı, diğerleri tali değildir. İlk bakışta insan unsurunun devletin tanımında daha önemli olduğu gibi bir izlenim doğabilir. Böyle bir izlenim yanlıştır. Çünkü ülke unsurunun insan topluluğu tek başına (nicelik olarak ne kadar büyük olursa olsun) devlet teşkil etmez. Keza insan ve toprak unsurları olsa bile, söz konusu insan topluluğu, söz konusu toprak parçası üzerinde egemenlik kuramamış ise yine ortada bir devlet yoktur.

Devlet kendini teşkil eden unsurlardan birisine indirgenemeyeceğine ve keza bu üç unsurdan her biri aynı değerde olduğuna göre, devlet tanımında, bu unsurlardan birine öncelik veren tanımlar yanlıştır. Örneğin devlet, *“belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olmuş insan topluluğu”* olarak tanımlamak yanlış olur. Böyle bir tanım bir yandan devletin aslında insan topluluğuna indirgemekte, en azından insan unsurunun devletin asıl unsuru olduğunu akla getirmektedir. O nedenle devlet tanımlanırken devletin bu üç unsurun dışında ayrı bir *varlık* olduğu belirtilmelidir.

Uzun Tanımlar.- Devletin sadece unsurlarına yer veren kısa tanımları yanında, bu kısa tanımları da içeren daha uzun tanımlar da yapılmaktadır. Uzun tanımlarda hem devletin yukarıdaki *üç unsuru*, hem de tanımları yapan yazarın önemli gördüğü devletin bazı *özellikleri* sıralanır. Örneğin şöyle bir devlet tanımı yapılabilir:

UZUN TANIM: *Devlet*, belirli bir insan topluluğunun, belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olmasıyla oluşan, hukukî kişiliğe sahip devamlı bir teşkilattır².

Dikkat edileceği gibi bu tanımda, yukarıdaki üç unsurun (millet, ülke ve egemenlik) yanında, devletin üç özelliğine de yer verilmiştir. Devletin *birinci özelliği, teşkilatlanma özelliğidir*. Her devlet bir teşkilata sahiptir. Egemen bir varlık olarak her devlet, kendi teşkilatını kendi belirleme hakkına sahiptir. Genellikle devletlerin kendi teşkilatlarını yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üçe ayırıp düzenledikleri görülmektedir. Yine genellikle devlet, kendi teşkilatını kendisine anayasa denen bir belge ile tespit eder. Bir devletin teşkilatının kuruluş ve işleyişini incelemek anayasa hukukunun alanına girer. Belirli bir devletin teşkilatı hakkında bilgi edinmek için o devletle ilgili olarak yazılmış anayasa hukuku kitaplarına bakılmalıdır. Devletin *ikinci özelliği, hukukî kişiliğe sahip olma özelliğidir*. Devlet, hukuk düzeni bakımından bir tüzel kişidir. Dolayısıyla hak ve borç sahibi olabilir ve gerek uluslararası hukuk, gerek iç hukuk bakımından geçerli hukukî işlemler yapabilir. Devletin hukukî kişiliği özelliğini aşağıda (bu bölüm, V nolu başlık) ayrıca göreceğiz. Devletin *üçüncü özelliği, devamlılık özelliğidir*. Öncelikle belirtelim ki, bir devletten bahsedebilmek için, belirli bir insan topluluğunun, belirli bir ülke üzerinde egemenliği az çok devamlı olmalıdır. Ülkenin tamamında veya bir kısmında belirli bir insan topluluğunun bir veya birkaç gün egemen olması, yeni bir devletin kurulduğu anlamına gelmez. Bu egemenlik kurma vakıası kesin olmalı ve az çok uzunca bir süre devam etmelidir. Bu şartı gerçekleştiren bir devlet, devamlılık arz eder. Aşağıda ayrıca göreceğimiz gibi, böyle bir devlette, hükümet ve hatta siyasi rejim değişikliklerinin devletin varlığı üzerinde bir etkisi yoktur.

Konuya giriş niteliğinde, devlet kavramının tanımını, unsurlarını ve özelliklerini böyle kısa bir şekilde gördükten sonra şimdi devlet kavramını daha yakından inceleyelim. İlk önce etimolojiyle başlayalım ve “devlet” kelimesinin, kelime olarak ne anlama geldiğini ve tarihte ilk önce ne zaman kullanılmaya başlandığını görelim.

II. “DEVLET” TERİMİ

Bibliyografya.- Jellinek, *op. cit.*, c.I, s.221-230; Abadan, *op. cit.*, s.123-132; Başgil, *op. cit.*, s.126; Esen, *op. cit.*, s.89-90.

“Devlet”.- “Devlet” kelimesi, Arapça “devle (دولة)” kelimesinden Türkçe’ye geçmiştir. Bu kelimenin aslî harfleri “d و”, “v و”, “l ل”dir. Aynı aslî harfler, “tedavül (تداول)” kelimesinde de geçmektedir. O halde “devlet”, “tedavül eden”, yani “elden ele geçen” demektir. Bu anlamda devlet kelimesi “iktidarın el değiştirmesi”ni hatırlatmaktadır³. Nitekim Eski Arapçada savaştan

2. Bu tanım İlhan Akipek’in şu tanımından uyarlanmıştır: “Devlet, belirli bir ülkede yaşayan ve bir üstün iktidara (otoriteye) tâbi teşkilatlanmış insan topluluğunun meydana getirdiği devamlı, hukukun kendisine şahsiyet izafe ettiği bir varlıktır” (İlhan Akipek, *Devletler Hukuku*, Ankara, Başnur Matbaası, Üçüncü Bası, (1966?), İkinci Kitap, s.12.

el değiştirmesi”ni hatırlatmaktadır³. Nitekim Eski Arapçada savaşılan iki ordu-
dan birine veya ötekine geçen galibiyet ve zafere “devlet” denirmiş⁴. Diğer
yandan, servet, makam, nüfuz ve itibar sahibi kimselerin bu durumlarına “dev-
let” denilmektedir⁵. Devlet kelimesi, bize bu manasıyla da geçmiştir. Eskiden
bazı yüksek makam sahiplerine “devletlü” denilirdi⁶. Eskilerin anlayışına göre
devlet, Ali Fuat Başgil’in ifade ettiği gibi, “tıpkı bir altın top gibi, elden ele ge-
çen ve en kuvvetlinin zapt ve inhisarına giren ikbal, nüfuz ve iktidardır”⁷. Gü-
nümüzde “devlet” kelimesine başka anlamlar atfedilse de, halk dilinde devlet-
ten anlaşılan şey çoğunlukla budur.

“**Stato/Etat/State/Staat**”⁸.- Devlet kelimesinin Fransızca karşılığı *Etat*,
İngilizce karşılığı ise *state*, Almanca karşılığı *staat*, İtalyanca karşılığı
stato’dur. Bunların hepsinin kökeni Latince *status* kelimesidir⁹. Ancak Latince
status, “devlet” demek değil, “hal”, “durum”, vaziyet demektir¹⁰.

Eski Yunanlar “devlet” için “*polis* (πολις)” terimini kullanırlardı ki, bu
“site (*cité*)”, yani “şehir” demektir¹¹. Ve bununla esasen şehirde oturanların
oluşturduğu topluluk (οἱ Αἰψυπτοι, οἱ Περσαι) kastedilirdi¹². O nedenle, Eski
Yunanlıların kullandıkları “*polis* (πολις)” bugünkü modern anlamda devlet
kavramını karşılamaktan uzaktır. Zira aşağıda göreceğimiz gibi devlet kavramı,
sadece insan unsurunu kapsamaz; toprak unsurunu da kapsar. Oysa, “*polis*
(πολις)” kavramında toprak unsuruna bir gönderme yoktur.

Romalılar ise “devlet” karşılığında *civitas* veya *res publica* kelimelerini
kullanırlardı¹³. *Civitas*, “site, medine, şehir devleti” demektir¹⁴. *Civitas* hukukî
olarak ise, “medenî hakları kullanma ehliyetine sahip yurttaşlar topluluğu” de-
mektir¹⁵. Medenî hakları kullanma ehliyeti ise ancak siteye (şehre) kabul edilen-

3. Bülent Nuri Esen, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1970, s.89.

4. Ali Fuat Başgil, *Esas Teşkilât Hukuku*, İstanbul, Baha Matbaası, 1960, s.126.

5. *Ibid.*

6. *Ibid.*

7. *Ibid.*

8. Terminoloji konusunda Jellinek, *op. cit.*, c.I.221-230. Yavuz Abadan, *Amme Hukuku ve Dev-
let Nazariyeleri*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1952,
s.123-132. Yavuz Abadan’ın bu konuda yazdıkları paragraf paragraf Jellinek’ten alınmadır.
Bununla birlikte ilgili sayfalarda Jellinek’e tek bir atıf yoktur. Abadan’ın yaptığı tipik bir inti-
haldir. Jellinek, *op. cit.*, c.I, s.221-230 ile Abadan, *op. cit.*, s.123-132 sayfa sayfa karşılaştırı-
labilir.

9. Charles Cadoux, *Droit constitutionnel et institutions politiques: Théorie générale des
institutions politiques*, Paris, Cujas, 1988, c.I, s.23.

10. Türk Hukuk Kurumu, *Türk Hukuk Lügati*, Ankara, Türk Hukuk Kurumu Yayınları, 1944,
(Tıpkı Üçüncü Baskı: Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1991) s.576.

11. Jellinek, *op. cit.*, c.I, s.221.

12. *Ibid.*

13. *Ibid.*, s.222.

14. Türk Hukuk Kurumu, *Türk Hukuk Lügati*, *op. cit.*, s.556.

15. Jellinek, *op. cit.*, c.I, s.222.

lere tanıymıyordu¹⁶. Bu nedenle, *civitas* modern devlet kavramını karşılamaktan uzaktır. Çünkü, sadece devletin insan unsuruna göndermede bulunur. *Res publica* ise “şey (*res*)” ve “kamu (*publica*)” kelimelerinden oluşmakta “kamu malı”, “herkese ait şey” anlamına gelmekteydi¹⁷. Bu kelime daha sonra Fransızcaya *république* yani cumhuriyet anlamında geçmiştir.

Ortaçağda devlet için “*imperium* (hükümlanlık)”, “*regnum* (krallık)” gibi terimler de kullanılmıştır¹⁸. Ancak bu terimler de modern devlet kavramını karşılamaz. Çünkü bunlar sadece devletin bir unsuru olan “egemenlik” unsuruna göndermede bulunur. Bu kavramlar devletin insan ve toprak unsurlarını içermezler.

Yine ortaçağ boyunca devlet yerine zaman zaman, halk, kavim veya millet anlamına gelen *populus*, *gens* gibi terimler de kullanılmıştır¹⁹. Bu terimler de modern devlet kavramını karşılamazlar, çünkü sadece devletin bir unsuru olan insan unsuruna göndermede bulunurlar.

Ortaçağda devleti ifade etmek için toprak, yer, ülke veya memleket anlamına gelen *terra*, *terre*, *land* gibi terimler de kullanılmıştır²⁰. Bu terimler de modern devlet kavramını karşılamaktan uzaktırlar; çünkü devletin sadece bir unsuru olan toprak unsuruna göndermede bulunmaktadırlar.

Yine ortaçağ boyunca devlet yerine *citta*, *cit *, *ville*, *bourg* gibi “şehir” anlamına gelen terimler de kullanılmaya devam etmiştir²¹. Bu terimlerin niçin devlet kavramını karşılamayacağını yukarıda “polis” kavramına ilişkin olarak açıklamıştık.

İlk defa İtalya’da XVI’ncı yüzyılda, devleti ifade etmek için bunların dışında yeni bir kavrama ihtiyaç duyulmuştur. İtalya’da Venedik, Floransa, Ceneviz, Piza gibi devletlere *regno*, *imperio*, *terra*, *citta* gibi terimler uymuyordu. İşte bu nedenle, büyük ya da küçük, monarşi veya cumhuriyet bütün devletler için kullanılan *stato* terimi icat edildi. Şehrin önüne bu *stato* kelimesi kullanılmaya başlandı: *Stato di Firenze* (Floransa Devleti) gibi²².

Bu *stato* terimini modern anlamda devlet karşılığında ilk kullanan kişi *Hükümdar (Il Principe)* (1513) isimli eserinde²³ Niccolo Machiavelli (1469-1527) olduğu kabul edilmektedir. Machiavelli’nin ünlü eseri şu cümleyle başlar:

16. *Ibid.*

17. *Ibid.*, s.222.

18. *Ibid.*, s.223-224.

19. *Ibid.*, s.223.

20. *Ibid.*, s.224.

21. *Ibid.*

22. *Ibid.*, s.225.

23. İtalyanca aslı için bkz.: <http://www.filosofico.net/mac01.htm>. İngilizce çevirisi için bkz.: <http://etext.library.adelaide.edu.au/m/machiavelli/niccolo/m149p/>

“*Tutti gli stati, tutti e' dominii che hanno avuto e hanno imperio sopra gli uomini, sono stati e sono o repubbliche o principati*”²⁴ (İnsanlar üzerinde emretme yetkisine sahip olan veya olmuş olan bütün hakimiyetler, **devlet** ismini alırlar ve bu **devletler** ya cumhuriyettir, ya da krallıktır”).

Alıntıda siyahla verdiğimiz kelimelerin gösterdiği gibi, Machiavelli “*stati* (*stato*’nun çoğulu)” kelimesini “devlet” anlamında kullanmaktadır.

1500 ve 1600’lerde “*stato* (devlet)” kelimesi Fransız, İngiliz ve Alman dillerine girmiştir²⁵. Bununla birlikte Jean Bodin’in (Jan Boden okunur) (1530-1596) *Les six livres de la République* (Harfiiyen: Cumhuriyetin Altı Kitabı) (1576) isimli ünlü eserinde²⁶, devlet kavramını ifade etmek için, *estat*, *Etat* değil, “*république* (cumhuriyet)” kelimesi kullanılmıştır²⁷. Machiavelli’nin kullandığı anlamda “devlet” kelimesini Fransa’da ilk kez Loiseau (Luazo okunur) kullanmıştır. Charles Loyseau, *Traité des Seigneuries* (Paris, 1608)’de “*Etat* (devlet)” kelimesini, Machiavelli’nin *stato*’su anlamında kullanmaktadır²⁸. İngiltere’de *state* terimi devleti ifade etmek için Shakespeare tarafından sıklıkla kullanılmıştır²⁹. Almanya’da ise ancak 1700’lerin sonuna doğru devlet anlamında *staat* kelimesi kullanılmaya başlanmıştır³⁰.

Günümüzde “devlet (*state*, *Etat*, *staat*, *stato*, *estado*)” kelimesi en yaygın kelimedir. Bununla birlikte devlet yerine bazen “millet (*nation*)” dendiği de olmaktadır. Örneğin “Birleşmiş Milletler (*United Nations*)” denmektedir. Oysa bu teşkilat altında birlik kuran gerçekte “milletler” değil, “devletler”dir. Keza devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuka “milletlerarası hukuk” denmektedir. Oysa “devletlerarası hukuk” denmesi daha doğru olurdu; zira bu hukukun süjeleri esas itibarıyla milletler değil, devletlerdir.

* * *

Devletler de birer beşerî kuruluş olarak, kendilerini oluşturan insanlar misali, doğarlar, büyürler ve bir gün ölürlər. Bu nedenle burada öncelikle devletlerin kurulması ve sona ermelerini ve bunlara bağlı meseleleri görelim.

III. DEVLETLERİN KURULMASI

Bir devlet nasıl kurulur? Bu soruya cevap vermek için, bir kişinin bir devlet kurmak istediğini varsayalım ve bu kişinin bunun için nelere ihtiyaç duya-cağını araştıralım:

24. <http://www.filosofico.net/mac01.htm#cap1>; <http://it.wikiquote.org/wiki/Machiavelli>.

25. Jellinek, *op. cit.*, c.I, s.226.

26. Fransızca aslı için bkz.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k52223p>.

27. *Ibid.*; Vlad Constantinesco ve Stéphane Pierré-Caps, *Droit constitutionnel*, Paris, Presses Universitaires de France, Themis droit public, 2004, s.240.

28. Jellinek, *op. cit.*, c.I, s.227.

29. *Ibid.*

30. *Ibid.*, s.228.

Tek başına bir devlet kuramayacağına göre bu kişinin öncelikle başka *insanlara* ihtiyacı vardır. O halde bu kişinin başka kişileri, ikna ederek veya onların üzerinde baskı kurarak, bu amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak harekete geçirebilmesi gerekir.

Belli sayıya ulaşan ve kendi devletlerini kurmak isteyen bu insanların ihtiyacı olan ikinci şey, bu devletlerini suda veya havada kuramayacaklarına göre, belli bir *toprak* parçasıdır. O halde bu insanların yapması gereken şey kendilerine bir toprak parçası bulmaktır. Ne var ki, günümüzde, bir devlet egemenliğinde olmayan toprak parçası artık kalmamıştır. O hâlde devlet kurmak isteyen insanların yapması gereken şey, kaçınılmaz olarak, başka bir devletin egemenliğinde bulunan bir toprak parçasını o devletin egemenliğinden kurtarmak ve onun üzerinde kendi *egemenliklerini* kurmaktır.

Bunun için, devlet kurmak isteyen bu insanlar, mevcut devlete başvurup ondan belli bir toprak parçasını kendi egemenliklerine devretmelerini isteyebilirler. Eğer mevcut devlet bu isteği kabul ederse *barışçı yoldan* yeni bir devlet kurulmuş olur.

Ne var ki genellikle devletler, böyle istekleri kabul etmezler. Tersine bu istekte bulunan kişileri tutuklayıp yargırlar ve genellikle de ya ömür boyu hapis ya da ölüm cezasına çarptırırlar. O halde, kendi devletlerini kurmak isteyen insanlar, kendilerini tutuklamak için gelen polisleri etkisiz hale getirmeli, kendilerini tutuklamak isteyen polisleri tutuklamalı veya öldürmelidirler. Ancak bu takdirde, yeni devlet kurmak isteyen bu insanları polisle bastıramayan devlet, bu insanların üzerine askerlerini gönderir. Askerler, bu insanları yakalarlar veya öldürürler. Böylece yeni devlet kurma teşebbüsü başarısızlıkla sona ermiş olur. Bu teşebbüslerinin başarısızlığa uğramasını istemeyen insanların yapması gereken şey, kendilerini yakalamak veya öldürmek için gelen askerleri öldürmekten ibarettir. Ancak bu oldukça düşük bir ihtimaldir. Düzenli bir ordunun karşısında, yeni bir devlet kurmak isteyen bu insanlar, pek muhtemelen yenilirler. Bir ihtimal gelen askerleri yendiklerini, geriye püskürttiklerini varsaysak bile, mevcut devlet, böyle bir durumda, bu insanların yönetimi altına giren şehirleri ve köyleri uçaklarıyla havadan bombalar. Böyle bir durumda da yeni bir devlet kurmak isteyenler, kendi şehirlerine saldıran uçakları düşürmeleri gerekir. Veya kendileri de uçak sahibi olup, misilleme olarak, o devletin şehirlerini bombalamalıdır. Böylece kendi şehirlerinin bombalanmasını istemeyen mevcut devlet, yeni devlet kurmak isteyen bu insanların topraklarına girmekten veya o toprakları bombalamaktan vazgeçer. İşte artık, o anda, yeni bir devlet kurulmuş olur.

Tüm devletler üç aşağı beş yukarı tarihte bu şekilde kurulmuştur ve günümüzde de bu şekilde kurulmaktadır. Örneğin Sırbistan, 1839'da, birincisi birincisi Yorgi liderliğinde (1804-1813), ikincisi Miloş Obrenoviç liderliğinde

(1815-1830) olan iki ayaklanma neticesinde kurulabilmiştir³¹. Yunanistan da 1830'da Mora ayaklanması (1821-1826) neticesinde kurulabilmiştir³². Aynı yolu izleyen bir grup Bulgar 1876'da yeni bir devlet kurmak üzere ayaklanmışlar, bu ayaklanmacılar üzerine Osmanlı Devleti asker göndermiş ve bu ayaklanma bastırılmış yeni devlet kurmak için ayaklanan bu kişiler cezalandırılmıştır. Bunun üzerine tek başlarına Osmanlı Ordusunu yenemeyeceklerini anlayan Bulgarlar, Ruslardan yardım istemiş ve Ruslar Bulgaristan'a gelip 1877-1878'de (Doksanüç Harbi) Osmanlı ordusunu yenmişler ve yeni bir Bulgar Devletini kurmuşlardır.

O halde yeni bir devlet, belli bir insan topluluğunun, belli bir toprak parçası üzerinde, egemenliklerini sağlamaları ile kurulmaktadır. Böylece bu bölümün başında verdiğimiz devletin unsurlarına ve tanımına tekrar ulaşıyoruz: İnsan topluluğu, toprak parçası ve egemenlik. Dolayısıyla devlet, belirli bir insan grubunun, belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olmalarıyla oluşturdukları bir varlıktır.

Devletlerin Doğum/Ölüm Günü (Kuruluş/Yıkılış Tarihi: Kritik Tarih).- Devletlerin halefiyeti meselesinde, devletlerin hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi için, mevcut bir devletin ne zaman sora erdiği ve yerine geçen devlet veya devletlerin hangi tarihte kurulduğunun (*commencement of States*³³) zaman itibarıyla tam olarak tespitinde gereklilik vardır. Bu tarihe uluslararası hukukta “kritik tarih (*critical date*)” denir³⁴. Kritik tarih, belli bir ülke üzerinde egemenliğin kesin olarak kurulduğu tarihtir³⁵. Bu tarih, devletin bağımsızlığını ilân ettiği tarih olabileceği gibi, bu tarihten önce veya sonraki tarih de olabilir. Mühim olan, tartışmalı toprak parçası üzerinde egemenliğin kesin olarak tesis edildiği andır.

Devletin Kurulması Tanınmasına Bağlı mıdır?

Bir devletin kurulması ile onun başka devletler tarafından “tanınma (*recognition, reconnaissance*)”sı³⁶ veya tanınmaması arasında bir ilişki var mıdır?

31. Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, Çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1995, s.251-265.

32. *Ibid.*, s.270-277.

33. James Crawford, *The Creation of States in International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, s.651-666

34. Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press, Dördüncü Baskı, 1996, s.130-131; Malcolm N. Shaw, *International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, Beşinci Baskı, 2003, s.431-432; Anthony Aust, *Handbook of International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, s.35; Ivan Anthony Shearer, *Starke's International Law*, London, Onbirinci Baskı, 1994, s.305-306; Rebecca Wallace, *International Law*, London, Sweet & Maxwell, 1997, s.94.

35. Wallace, *op. cit.*, s.94.

36. Tanınma konusunda bkz.: Brownlie, *op. cit.*, s.87-106; Shaw, *op. cit.*, s.367-408; Starke, *op. cit.*, s.117-143; Aust, *op. cit.*, s.16-32; Wallace, *op. cit.*, s.75-88; Stefan Talmon, *Recognition of Governments in International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2004, *passim*; Crawford, *op. cit.*, s.17-35.

Yeni kurulan bir devletin pek çok devlet tarafından tanınması onun, uluslararası hukuk bakımından bir devlet olarak oluştuğunun güzel bir göstergesidir. Ancak iç hukuk bakımından tanınma, devletin kuruluşunu ve varlığını gösteren ayırıcı bir unsur değildir. Belirli bir grup insan, belirli bir toprak parçası üzerinde egemenliğini tartışmasız bir şekilde kurmayı başarmışlarsa ve bu durum süreklilik kazanmışsa, o devlet, başka devletler tarafından tanınmamış olsa bile artık ortada yeni bir devlet vardır. Bir devletin diğer devleti tanıyıp tanımamasının, o devletin, “devlet olma statüsü (*statehood*³⁷, devletlik)” üzerinde bir etkisi yoktur. Örneğin ABD, Çin Halk Cumhuriyetini 30 yıl boyunca tanımamıştır. Ancak Çin Halk Cumhuriyeti, bu süre içinde var olmaya devam etmiştir. Anayasa hukuku bakımından mühim olan bir devletin tanınması değil, bu devletin gerçekten kendi ülkesi üzerinde *uzunca bir süre fiilen egemen* olup olmadığıdır.

Tanınmamış Bir Devlet, Devlet midir? KKTC Örneği.- Bu bakımından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti çok ilginç bir örnektir. KKTC'nin üzerinde kurulu olduğu topraklar, 1974 yılında Türk ordusunun müdahalesi sonucunda Kıbrıs Rum Hükümetinin egemenliğinden çıkmıştır. Bu topraklar üzerinde önce Kuzey Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuş daha sonra bu devlet 1983 yılında bağımsızlığını ilân ederek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine dönüşmüştür. KKTC, 1983 yılında bağımsızlığını ilân etmesine rağmen, günümüze kadar, Türkiye Cumhuriyeti dışında bir başka devlet tarafından tanınmamıştır. Bu KKTC'nin tanınmamış olması vakıası, belki, uluslararası hukuk bakımından KKTC'nin bir devlet niteliğini kazanmadığını ve dolayısıyla uluslararası ilişkilere giremeyeceğini gösterir. Ancak bu vakıa, anayasa hukuku bakımından KKTC'nin bir devlet olmadığını kesinlikle göstermez. Zira KKTC'nin toprakları üzerinde Güney Kıbrıs Rum Kesimi değil, tartışmasız olarak KKTC'nin egemenliği vardır ve bu egemenlik süreklilik kazanmıştır. Dolayısıyla KKTC iç hukuk bakımından tartışmasız bir devlettir. İç hukuk bakımından bir devlet, devlet olma niteliğini sürdürdükçe, onun başka devletler tarafından tanınıp tanınmamasının bir önemi yoktur.

Tanınmış, ama Fiilen Egemenlik Kuramayan Bir Devlet, Devlet midir? “Filistin Devleti” Örneği.- 15 Kasım 1988 tarihinde Filistin Kurtuluş Örgütü tarafından bağımsız bir “Filistin Devleti”nin kurulduğu ilân edilmiştir. Filistin Devletini günümüzde Türkiye, Rusya, Hindistan, Çin, Avusturya ve Vatikan dahil 93 ülke tanımaktadır. Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere gibi bazı ülkelerde ve BM gibi uluslararası kuruluş nezdinde de diplomatik temsilcisi vardır³⁸. Bunca ülke tarafından tanınmasına rağmen, kanımızca ne “Filistin Devleti”, ne de İsrail ile FKÖ arasında akdedilen Oslo Antlaşmaları uyarınca kurulan “Filistin Ulusal Otoritesi (*As-Sulta Al-Wataniyya Al-Filastiniyya*,

37. “Devlet olmanın ölçütleri (*criteria of statehood*)” konusunda bkz.: Shaw, *op. cit.*, s.383; Aust, *op. cit.*, s.16-17; Crawford, *op. cit.*, s.4-35.

38. http://en.wikipedia.org/wiki/Palestinian_State.

Palestinian National Authority)”nin gerçekte “devlet” olduğu söylenebilir. Çünkü ne “Filistin Devleti”, ne “Filistin Ulusal Otoritesi”, ne FKÖ, ne de Hamas’ın gerçekte egemen olduğu bir toprak parçası vardır. Gazze Şeridi (*Gaza Strip*) ve Batı Şeria’da (*West Bank*) gerçekte egemen olan devlet İsrail’dir. Nitekim bu satırların yazıldığı günlerde (29-30 Haziran 2006) İsrail, bir askeri kaçırdı diye, “Filistin Ulusal Otoritesi”nin dokuz bakanını tutuklamıştır³⁹!

KKTC örneğinde, tanınmamış olmasına rağmen ortada gerçekten bir devlet vardır. Filistin Devleti örneğinde ise tanınmış olmasına rağmen ortada gerçekten bir devlet yoktur.

Sürgündeki Hükûmetler (*Governments-in-Exile*)⁴⁰.- Bazen bir devletin başka bir devlet tarafından askerî olarak işgal edilmesi durumunda, o devletin hükümeti başka bir ülkeye kaçar ve işgal edilen devletin sürgündeki meşru hükümeti olduğunu iddia eder. Örneğin⁴¹ 1939’da Polonya Almanya ve SSCB tarafından ilhak edilince önce Paris’te sonra’da Londra’da bir “Sürgünde Polonya Cumhuriyeti Hükümeti” kurulmuştur⁴². Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Edward Beneş, 5 Ekim 1938 tarihinde ülkesindeki Nazi darbesinden sonra Londra’da diğer sürgünlerle birlikte bir “Sürgünde Çekoslovak Hükümeti” kurmuştur⁴³. İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya tarafından işgal edilen pek çok ülkenin kralı veya devlet veya hükümet başkanı veya işgal edilen ülkeden kaçan bakanlar, milletvekilleri, askerler vs. İngiltere’ye sığınarak Londra’da kendi ülkelerinin meşru hükümetleri olduğunu iddia etmişlerdir⁴⁴. Günümüzde de sürgündeki hükümetlere rastlanmaktadır. Örneğin Örneğin Dalay Lama liderliğinde bir Hindistan’da “Sürgünde Tibet Hükümeti” vardır ve Tibet’in meşru hükümeti olduğunu iddia etmektedir⁴⁵. Bazen diğer devletler de, “sürgün hükümetleri” ile birtakım ilişkiler içine girseler bile, bunları gerçek anlamda bir “hükümet” olarak, veya bunları bir devletin temsilcisi olarak kabul etmek mümkün değildir. Çünkü bunların işgal edilen ülke üzerinde sahip oldukları bir egemenlikleri yoktur. Ülkesi ve egemenliği olmayan bir insan topluluğuna ne devlet, ne de hükümet denebilir.

“Kukla Devletler veya Hükümetler”.- “Kukla devlet (*puppet State*)” veya “kukla hükümet (*puppet government*)” gerçekte yabancı kontrol altında bulunan nominal egemenleri ifade etmek için kullanılır⁴⁶. Yukarıda açıkladığımız

39. Hürriyet, 30 Haziran 2006.

40. Talmon, *op. cit.*, s.115-268, özellikle, s.252-268.

41. Sürgündeki hükümetler listesi ve bunlar hakkında açıklamalar için bkz.: Talmon, *op. cit.*, s.286-316.

42. http://en.wikipedia.org/wiki/Polish_government_in_exile.

43. http://en.wikipedia.org/wiki/Czechoslovakia:_World_War_II_%281939_-_1945%29#Czechoslovak_Government-in-Exile.

44. <http://en.wikipedia.org/wiki/Governments-in-exile>.

45. http://en.wikipedia.org/wiki/Government_of_Tibet_in_Exile.

46. Crawford, *op. cit.*, s.78.

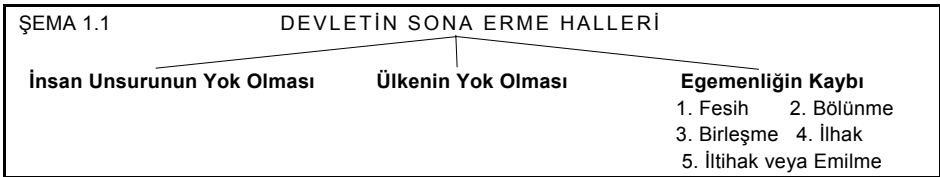
gibi gerçekte bir devlet, belirli bir grup insanın belirli bir devlet üzerinde egemen olmasıyla kurulur. Kukla devletlerde ise, belirli bir ülke üzerinde göstermelik olarak egemen olan kişi veya kişiler, aslında gerçekte kendi güçleriyle değil, bir yabancı devletin gücü sayesinde egemendirler ve bunların gerçekte bir iradesi ve gücü yoktur; bunlar sadece yabancı gücün oyuncuğu, kuklası durumundadırlar. Gerçekte egemen olan “kukla hükümetler” değil, onları orada tutan yabancı güçlerdir. Örneğin 1932 de kurulan Mançurya gerçekte Çinlilerin bir devleti değil, Japonların kontrolü altında bir “kukla devlet” idi⁴⁷. Keza İkinci Dünya Savaşı zamanında Alman işgali altında kurulan Alman yanlısı hükümetler de aslında Almanya'nın kontrolü altında olan “kukla hükümetler” idi⁴⁸. Kukla devletler veya hükümetler söz konusu olduğunda, bunların eylem ve işlemlerinden kaynaklanan uluslararası sorumluluk, bu kukla devlet veya hükümetlere değil, bunları orada tutan gerçek devlet veya hükümetlere aittir⁴⁹. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Loizidou v. Turkey* davasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin eylem ve işlemlerinden Türkiye Cumhuriyetinin sorumlu olduğuna karar vermiş ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin görevlilerinin eylemlerinden dolayı Türkiye Cumhuriyetinin sorumlu olduğuna hükmetmiştir. Dolayısıyla *Loizidou v. Turkey* davasında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin sonuç itibarıyla KKTC'yi bir “kukla devlet” olarak mülhaza ettiğini söyleyebiliriz.

IV. DEVLETLERİN SONA ERMESİ

Bir devletin “sona ermesi (*extinction of States*⁵⁰)”, o devletin “hukukî kişiliği (*legal personality*)”nin ortadan kalkması demektir. Burada önce sona erme hallerini, daha sonra da sona ermenin doğurduğu hukukî sonuçları inceleyeceğiz.

A. SONA ERME HALLERİ

Devlet, millet, ülke ve egemenlik olmak üzere üç unsurdan oluştuğuna göre bu unsurlardan herhangi birinin kaybı, devletin varlığını sona erdirir. Bu unsurlardan ikisinin veya üçünün birden kaybı durumunda da devlet haliyle ortadan kalkar. Sona erme hallerini önce şema hâlinde gösterelim; daha sonra da kısaca açıklayalım:

47. *Ibid.*

48. *Ibid.*, s.78-79.

49. *Ibid.*, s.81.

50. *Ibid.*, s.700-717;

1. İnsan Unsurunun Yok Olması

Teorik olarak devletin insan unsurunun, yani milletinin yok olması mümkündür. Devletin bütün vatandaşları bir doğal felaket, bir salgın hastalık veya bir savaş sonucunda ölürse, o devlet ortadan kalkar. Ancak nüfusu büyük bir ülkenin bütün vatandaşlarının ölmesi düşük bir ihtimaldir. Birkaç kişi hayatta kalsa bile –diğer iki unsur varlığını sürdürüyorsa– devletin varlığı devam eder.

2. Ülkenin Yok Olması

Devletin ülke unsurunun yok olması da ihtimal olarak düşünülebilir. Bir ada devletinin ülkesi, deprem veya suların yükselmesi gibi bir sebeple suların altında kalırsa, su üzerinde kurulu bir devlet olamayacağına göre, bu devlet, diğer iki unsur devam ediyor olsa bile sona erer. Şüphesiz, bir devlet bir savaş sonucunda ülkesinin tamamını veya bir kısmını bir başka devlete kaptırabilir. Böyle bir durumda da ülke kaybı olduğu düşünülebilirse de bize göre ortada ülkenin yok olması değil, o ülke üzerinde egemenliğin kaybedilmesinden başka bir şey yoktur; dolayısıyla bu durum izleyen başlığın konusuna girer.

3. Egemenliğin Kaybı

Yukarıda görüldüğü gibi istisnai bazı durumlarda bir devletin varlığı, insan ve ülke unsurlarının kaybı sonucu sona erse de, devletlerin varlığı çoğunlukla, insan ve ülke unsurlarının yok olması nedeniyle değil, devletin üçüncü unsurunun, yani egemenlik unsurunun kaybıyla olur. Yani belirli bir insan topluluğu, kendi ülkesi üzerindeki egemenliğini kaybederse, bu insan topluluğunun kurmuş olduğu devlet sona ermiş olur. Buna “egemenliğin kaybı (*lose of sovereignty*)” denir⁵¹. Aşağıda ayrıca inceleneceği gibi, tarihte bazen devletlerin, kendi istekleriyle, ülkelerinin belirli bir kısmı üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçtikleri, ülkelerinin bir kısmını başka devletlere devrettikleri görülmüştür. Ancak hiçbir devlet, ülkesinin bütünü üzerinde egemenlik hakkından vazgeçmeyi kabul etmez; zira bu o devletin bütünüyle sona ermesi demektir. Bu nedenle bir devletin sona ermesi, yani o devletin ülkesel egemenliğini bütünüyle kaybetmesi çoğunlukla kuvvet kullanımıyla, yani savaş yoluyla olur. Tarihte bir başka devlet tarafından askerî olarak işgal edilip hukukî varlığı sona ermiş pek çok devlet vardır.

Egemenliğin kaybı yoluyla bir devletin sona ermesi (*extinction*) –barışçı yolla veya şiddet yoluyla olsun– şu hukukî şekillerde ortaya çıkmaktadır:

a) *Fesih (dissolution)*, bir devletin varlığına bütünüyle son verilmesidir. Örneğin Birinci Dünya Savaşı sonunda Avusturya Macaristan İmparatorluğu feshedilmiş yerine pek çok devlet kurulmuştur⁵². Fesih gönüllü olabileceği gibi

51. Starke, *op. cit.*, s.155.

52. Aust, *op. cit.*, s.391.

zorla da olabilir. 1992’de Çekoslovakya’nın, Çek ve Slovak Cumhuriyetlerine ayrılarak son bulması “gönüllü fesih (*voluntary dissolution*)”e örnektir⁵³. 1990’lı yıllarda eski Yugoslavya’nın birden fazla devlete ayrılarak ortadan kalkması “zorunlu fesih (*involuntary dissolution*)”a örnektir⁵⁴.

b) *Ayrılma veya bölünme (secession)*⁵⁵, bir devletin kendi içinde birden fazla devlete bölünmesidir. Bölünen devletin hukukî kişiliği sona erer. Örnekler, 1960’ta Senegal Mali Federasyonu’ndan; 1965’te Singapur Malezya’dan, 1971’de Bangladeş Pakistan’dan, 1991’de Latvia, Litvanya, Estonya, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Kırgızistan, Moldova, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Özbekistan eski SSCB’den, 1991-92’de Slovenya, Makedonya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Yugoslavya’dan ayrılarak bağımsız devletler kurmuşlardır. 1992’de de Çekoslovakya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olmak üzere iki ayrı devlete bölünmüştür⁵⁶. Tarihte ayrılmanın veya bölünmenin başarılı olmuş örnekleri olduğu gibi, başarısız olmuş pek çok ayrılma teşebbüsü de vardır: Örneğin The Faroes (1945), Katanga (1960), Biafra (1967), Çeçenistan (1990-1999), Quebec (1968, 1980, 1995), Somaliland (1960) başarısız olmuş örneklerdir⁵⁷.

c) *Birleşme (unification, reunification, merger)*, birden fazla bağımsız devletin bir araya gelerek yeni bir devlet kurmalarıdır⁵⁸. Bu durumda birleşen eski devletlerin uluslararası hukukî kişilikleri sona erer. Örneğin 2 Temmuz 1976 tarihinde Kuzey ve Güney Vietnam Devletleri birleşerek Vietnam Sosyalist Cumhuriyetini kurmuşlar ve şekilde Kuzey ve Güney Vietnam Devletlerinin hukukî kişiliği sona ermiştir⁵⁹. 1964’te Tanganyika ve Zanzibar devletleri birleşerek Tanzanya devletini kurmuşlar ve bu şekilde de Tanganyika ve Zanzibar’ın uluslararası kişilikleri sona ermiştir.

d) *İlhak (annexion, annexation)*⁶⁰, bir devletin komşu devlet tarafından kendi topraklarına zorla katılmasıdır⁶¹. Örneğin 22 Ağustos 1910’da Kore Japonya tarafından; 9 Mayıs 1936’da Etiyopya İtalya tarafından; 12 Mart 1938’de Avusturya Almanya tarafından; 1940’ta Estonya, Latviya ve Litvanya SSCB tarafından ilhak edilmiştir⁶². Dolayısıyla bu devletlerin varlığı, uluslararası hukukî kişilikleri sona ermiştir. Günümüzde güç kullanarak bir devletin varlığını sona erdirmek uluslararası hukuka aykırı olarak kabul edilmektedir.

53. Crawford, *op. cit.*, s.706.

54. *Ibid.*, s.707-708.

55. Crawford, *op. cit.*, s.375-447

56. Crawford, *op. cit.*, s.391-402; Shaw, *op. cit.*, s.865-866;

57. Örneklerin açıklanması konusunda bkz.: Crawford, *op. cit.*, s.403-418.

58. Aust, *op. cit.*, s.392; Shaw, *op. cit.*, s.868; Crawford, *op. cit.*, s.448-478.

59. Aust, *op. cit.*, s.392.

60. Crawford, *op. cit.*, s.702.

61. Aust, *op. cit.*, s.36.

62. Wallace, *op. cit.*, s.96; Pek çok örnek için bkz.: <http://en.wikipedia.org/wiki/Annexion>

Zira, 1928 tarihli Kellogg-Briand Paktı ve 1945 BM Antlaşması (m.2) uluslararası hukukta güç kullanılmasını yasaklamıştır. Nitekim 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak, Kuveyt'i işgal etmiştir ancak bu işgal ABD liderliğinde bir askerî müdahale ile sona erdirilmiştir⁶³.

e) *Gönüllü iltihak veya emilme (voluntary absorption)*⁶⁴ bir devletin diğer devlete kendi rızasıyla katılması ve onun içinde erimesidir. Böyle bir durumda eriyen devletin uluslararası hukukî kişiliği sona erer. Örneğin 3 Ekim 1990'da Demokratik Alman Cumhuriyeti (Doğu Almanya), Federal Alman Cumhuriyetine (Batı Almanya'nın) katılmış ve onun içinde eriyerek yok olmuştur⁶⁵.

B. SONA ERMENİN SONUÇLARI: DEVLETLERİN HALEFİYETİ⁶⁶

Bir devletin “sona ermesi (*extinction*)”nin, yani o devletin “uluslararası hukukî kişiliği (*international legal personality*)”nin ortadan kalkmasının doğurduğu birtakım hukukî sonuçlar vardır. Bu hukukî sonuçlar, “devletlerin intikali (*devolution of States*)”⁶⁷ veya “devletlerin halefiyet (*succession of States*)”⁶⁸ başlıkları altında incelenir.

Yukarıda (s.15) bir devleti sona erdiren halleri gördük. Sırf bir teorik ihtimal olarak, devletin insan ve toprak unsurları birlikte yok olursa, devlet sonra erer ve bu sona erme, bir intikal ve halefiyet problemi yaratmaz. Örneğin bir doğal felaket sonucunda bir ada devletinin topraklarının bütünüyle denize batması ve vatandaşlarının hepsinin ölmesi durumunda ortaya bir halefiyet sorunu çıkmaz. Bu devlet tarih sahnesinden yok olur ve bu devletten geriye bir başka devlete intikal edecek insan veya toprak unsuru kalmaz.

Ancak çoğunlukla devletler insan ve toprak unsurlarının yok olması nedeniyle değil, egemenliğin kaybedilmesi nedeniyle sona erdikleri için, o devletin sona ermesinden sonra, o devletin insan ve ülke unsurunun bir başka devlete intikal etmesi söz konusu olur. Yani sona eren devletin insanları ve toprakları bir başka devletin vatandaşı ve ülkesi haline gelir. İşte buna “devletlerin intikali (*devolution of States*)”⁶⁹ veya “devletlerin halefiyeti (*succession of states*)” denir⁷⁰. Sona eren devlet, “selef devlet (*predecessor state*)”; onun yerine geçen devlet ise “halef devlet (*successor state*)” olarak isimlendirilir.

63. Wallace, *op. cit.*, s.96.

64. Crawford, *op. cit.*, s.705.

65. Aust, *op. cit.*, s.392-393.

66. Brownlie, *op. cit.*, s.654-675; Shaw, *op. cit.*, s.861-913; Wallace, *op. cit.*, s.250-251; Aust, *op. cit.*, s.390-406; Starke, *op. cit.*, s.290-306; Karl Doehring, *Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)*, (Çev.: Ahmet Mumcu), İstanbul, İnkılap, 2002, s.74-79.

67. Crawford, *op. cit.*, s.327-373.

68. Brownlie, *op. cit.*, s.654-675; Shaw, *op. cit.*, s.861-913; Aust, *op. cit.*, s.390-406.

69. Crawford, *op. cit.*, s.327-373.

70. Brownlie, *op. cit.*, s.654-675; Shaw, *op. cit.*, s.861-913; Aust, *op. cit.*, s.390-406.

Hemen belirtelim ki devlet şeklinin değişikliği (örneğin monarşiden cumhuriyete geçiş) veya siyasal rejim değişikliği (örneğin kapitalist sistemden sosyalist sisteme geçiş) ne yolla olursa olsun, devlet değişikliğine yol açmaz ve dolayısıyla ortaya halefîyet problemi çıkmaz. Çünkü aynı devletin içinde gerçekleşen bu tür değişikliklerden devletin devamlılığı ilkesi etkilenmez. Bu ilke uyarınca da yeni siyasal rejim, kendisinden önceki rejimin akdettiği uluslararası antlaşmalarla bağlıdır. Örneğin Rusya Çarlığı ile SSCB, Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti birbirinden farklı devletler değildir; bunların arasında devamlılık ilişkisi vardır. O hâlde, gerçek anlamda “devletlerin halefîyeti”nden bahsedebilmek için birbirinden farklı iki ayrı devlet, yani birbirinden farklı iki ayrı devlet tüzel kişisinin olması gerekir.

Şimdi devletlerin halefîyetinde ortaya çıkan intikal problemlerini görelim:

Selef devletin **ülke** unsurunun halef devlete intikal edeceği açıktır.

Selef devletin **insan** unsurunun, yani vatandaşların halef devlete intikal edeceği hususu ise o kadar açık değildir. Birinci Dünya Savaşına kadar, bir devletin ortadan kalkması ve yerine yeni bir devletin kurulması durumunda eski devletin vatandaşlarının kendiliğinden yeni devletin vatandaşları haline geleceği kabul edilmekteydi⁷¹. Ancak Birinci Dünya Savaşından itibaren bu ilkeye antlaşmalarla istisnalar getirilmeye başlandı. Örneğin bazı durumlarda vatandaşlığı değişecek kişilere bir “seçme hakkı (*right of option*)” tanınmıştır⁷². Ancak bu çözümün bir sakıncası vardır: Yeni devletin vatandaşlığını seçmeyen kişiler, doğup büyüdüğü ve mallarının bulunduğu ülkeyi terk etmek zorunda kalırlar⁷³. İnsan unsurunun devletler arasında intikali konusunda antlaşmalar yoluyla çok değişik çözümler bulunmaya çalışılmıştır. Örneğin Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan ve Lozan Barış Antlaşmasının bir parçası olan Mübadale-i Ahaliye Mütedair Lozan Muahedenamesinin⁷⁴ 1’inci maddesi, “Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının” zorunlu mübadelesini ve bunların iskanlarını öngörüyordu.

Ortadan kalkan devletin akdettiği antlaşmalar, halef devleti bağlar, bu antlaşmalardan doğan hak ve borçlar halef devlete intikal eder mi? Bu soru oldukça tartışmalı bir sorudur. Biz bu soruya miras hukukundaki küllî halefîyet ilkesinden esinlenerek cevap vermeyi tercih ediyoruz. Kanımızca, nasıl miras hukukunda, mirasçılar, murisin ölümü anında derhal ve kendiliğinden

71. Brownlie, *op. cit.*, s.661; Doehring, *op. cit.*, s.76.

72. Doehring, *op. cit.*, s.77; Brownlie, *op. cit.*, s.665.

73. Doehring, *op. cit.*, s.77.

74. Metin için bkz. Seha L. Meray, *Lozan*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1973, Takım II, Cilt 2, s.89-94; Lozan Muahedenamesinin Düstur’da yayınlanmış Türkçe ve Fransızca tam metnine online olarak Türk Tarih Kurumunun web sitesinden ulaşabilmektedir (<http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=121>) (PDF)

mirası bir bütün olarak kazanırlarsa, selef devletin ortadan kalkmasıyla da, bu devletin malvarlığı, hak ve borçları bir bütün olarak ve kendiliğinden halef devletin üstüne geçmesi gerekir. Ancak yine, miras hukukundaki mirasın reddi kurumundan esinlenerek, halef devlete, selef devletten kalan hak ve borçları bir bütün olarak reddetme hakkı tanınmalıdır. Zira, selef devletin akdettiği antlaşmalarla yeni bir tüzel kişi olan halef devletin bağlı olduğunu iddia etmek hukuken mümkün değildir. Nasıl özel hukukta bir sözleşmenin taraflarından birinin ölümüyle sözleşme sona eriyorsa, uluslararası kamu hukukunda da bir devletin ortadan kalkmasıyla bu devletin tarafı olduğu ikili uluslararası antlaşmaların sona ermesi; çok taraflı uluslararası antlaşmaların ise selef devlet bakımından bağlayıcılıklarını yitirmesi gerekir.

Ancak uluslararası uygulamada bunun böyle olduğunu söylemek zordur. Yeni kurulan devletler genellikle yerine kuruldukları eski devletin haklarını kabul ederler; ama borçlarını kabul etmek istemezler. Aynı şekilde eski devletin akdettiği antlaşmalardan kendi lehlerine gördükleri antlaşmaların devam ettiğini, kendi aleyhlerine gördükleri antlaşmalarla ise kendilerinin bağlı olmadığını iddia etmektedirler.

Keza ortadan kalkan devletin yerine birden fazla devlet kurulmuş ise, ortadan kalkan devletin topraklarının ve insanların ve selef devletin hak ve borçlarının halef devletler arasında paylaşılması aşamasında pek çok problem çıkar. Örneğin Birinci Dünya Savaşı sonunda Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun sona ermesi ve yerine birden fazla devlet kurulması böyledir.

Devlete halef olma durumu bir devletin sona ermesi durumunda değil, mevcut bir devletten “ayırılma (*secession*)” yoluyla yeni bir devlet kurulması durumunda da söz konusu olur. Örneğin 1955’te Singapur Malezya’dan; 1971’de Bangladeş Pakistan’dan, 1993’te Eritre Etiyopya’dan 2002’de Doğu Timor Endonezya’dan ayrılmıştır⁷⁵. Ayrılma durumunda kendisinden ayrılan asıl devlet varlığını sürdürür; ancak devletin ülkesinin bir kısmı ve keza insan unsurunun bir kısmı ayrılan devlete geçer. Böyle bir durumda da ayrılma yoluyla kurulan yeni devlet ile kendisinden ayrılan devlet arasında kısmen halefîyet ilişkisi vardır.

Keza bazı durumlarda bir devlet parçalanır; kendisinden ayrılma yoluyla pek çok devlet kurulur. Ancak kurulan devletlerden biri, parçalanan devletin asıl halefi olur. Bu asıl halef ile önceki büyük devlet arasında devamlılık ilişkisi vardır. Bu iki devletin aynı devlet olduğu kabul edilir. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı sonucunda parçalanmış, yerine pek çok devlet kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyetinin Osmanlı İmparatorluğunun asıl halefi olduğu, Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti arasında devamlılık ilişkisi olduğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti devletlerinin

75. Aust, *op. cit.*, s.391.

aynı devletler olduğu kabul edilmektedir. Keza 1991 yılında SSCB parçalanmış yerine 14 ayrı bağımsız devlet kurulmuştur. Ancak bu devletlerden biri olan Rusya'nın SSCB'nin asıl halefi olduğu kabul edilmiştir. Örneğin BM Güvenlik Konseyinde SSCB'nin daimi üyeliği, Rusya'ya intikal etmiştir. Böylece Rusya'nın SSCB'nin hukuken devamı olduğu kabul edilmiştir⁷⁶.

V. DEVLETİN HUKUKÎ KİŞİLİĞİ İLKESİ

Bibliyografya.- Okandan, *op. cit.*, s.835-896; Akbay, *op. cit.*, c.I, s.538-602; Zabunoğlu, *op. cit.*, s.125-144; Özçelik, *op. cit.*, c.I, s.137-144; Hüseyin Nail Kubalı, *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971, *op. cit.*, s.41-43; Esen, *op. cit.*, s.254-263; Arsel, *op. cit.*, s.29-30; Kapani, *op. cit.*, s.40-43; Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Ankara, Orion, 2005, s.20-21; Raymond Carré de Malberg, *Contribution à la théorie générale de l'Etat*, Paris, Sirey, 1922 (Tıpkı Basım: CNRS, 1962), c.I, s.11-68; Pierre Wigny, *Droit constitutionnel*, Bruxelles, Etablissements Emile Bruylant, 1952, Cilt I, s.89-91; Benoît Jeanneau, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Dalloz, Sekizinci Baskı, 1991, s.5-6; Pierre Pactet ve Ferdinand Melin-Souramien, *Institutions politiques-Droit constitutionnel*, Paris, Armand Colin, Yirmidördüncü Baskı, (Ağustos 2005 Güncelleştirilmesi), 2005, s.38; Kemal Gözler, *İdare Hukuku*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2003, c.I, s.135-136; Doehring, *op. cit.*, s.48-57; Ardant, *op. cit.*, s.18-19; Charles Debbasch, Jean-Marie Pontier, Jacques Bourdon ve Jean-Claude Ricci, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Economica, Dördüncü Baskı, 2001, s.24-25; Constantinesco ve Pierré-Caps, *op. cit.*, s.11-13, 19-20.

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz ve aşağıda ayrıca göreceğimiz gibi, devlet, insan (millet), toprak (ülke) ve iktidar (egemenlik) unsurlarının birleşmesiyle meydana gelmiştir. Ancak bu unsurların birleşmesiyle meydana gelen devlet, bu unsurların dışında kendine has bir varlıktır⁷⁷. Devleti bu unsurlardan birisiyle, özellikle insan unsuruyla karıştırmamak gerekir. Şüphesiz ki devlet, gerçek kişilerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Ancak devlet, kendisini meydana getiren gerçek kişilerin kişiliklerinin dışında ayrı bir “hukukî kişiliğe *legal personality*⁷⁸” sahip bir varlıktır⁷⁹. Hukukta bu tür kişiliğe “tüzel kişilik (hük-mî şahsiyet, *personnalité morale*)” denmektedir.

L'Etat, c'est moi.- Eskiden mutlak monarşilerde devlete değil, hükümdarın kendisine hukukî kişilik tanınıyordu⁸⁰. O nedenle Fransız Kralı Ondördüncü Louis'nin (1638-1715) “ben devletim (*L'Etat, c'est moi!*)” demesinde dönemi bakımından bir yanlışlık yoktu.

76. Shaw, *op. cit.*, s.867-868.

77. İlhan Arsel, *Anayasa Hukuku: Demokrasi*, Ankara, Doğu Matbaacılık, 1964, s.29.

78. Shaw, *op. cit.*, s.175-176.

79. Okandan, *op. cit.*, s.835; Doehring, *op. cit.*, s.48; Philippe Ardant, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, LGDJ, Onyedinci Baskı, 2005, s.19.

80. Doehring, *op. cit.*, s.48.

A. DEVLETE TÜZEL KİŞİLİK TANINMASININ TARİHSEL SEBEBİ

Devlete tüzel kişilik tanınmaz ise, devletin işlem yapabilmesi için hükümdarın gerçek kişiliği kullanılır. Bu durumda gerek hükümdarın doğrudan doğruya ve gerekse kamu görevlilerinin yaptığı eylem ve işlemlerden doğan hak ve borçlar hükümdarın şahsı (gerçek kişiliği) üzerinde doğar. Keza, bu işlemlerden dolayı bir dava açılacaksa, bu davanın da hükümdarın şahsına karşı açılması gerekir. Oysa bir monarşide hükümdarın hukuken sorumsuz olduğu kabul edilir. Nitekim İngiliz hukukunda “kral haksızlık yapmaz (*the King can do no wrong*)” ilkesi⁸¹ geçerlidir. Böyle olunca ise, kralın ve kamu görevlilerinin (*Crown servants*) eylem işlemlerinden dolayı krala karşı dava açmaları mümkün olamazdı. Nitekim, İngiltere’de kraldan ayrı bir devlet tüzel kişiliği kavramı gelişemediği için kralın ve kamu görevlilerinin (*Crown servants*) eylem ve işlemlerinden kaynaklanan zararlar için 1947 yılına kadar dava açılmamıştır. Nihayetinde 1947 tarihli *Crown Proceeding Act*’a göre kamu görevlilerinin (*Crown servants*) eylem ve işlemlerinden doğan zararlarla ilgili davaların *Taca (Crown)* karşı açılması gerektiği kararlaştırılmıştır⁸². İşte, kara Avrupasında, İngiltere’den farklı olarak, hükümdarın ve kamu görevlilerinin yaptığı eylem ve işlemlerden doğan hak ve borçların hükümdarın şahsı üzerinde değil, devletin üzerinde doğmasını mümkün kılmak için, devletin hükümdarın gerçek kişiliğinin dışında, ondan ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olduğu düşüncesi kabul edildi. Böylece devletin eylem ve işlemlerinden dolayı açılacak davaların hükümdara karşı değil, devlet tüzel kişiliğine karşı açılması gerektiği kabul edildi. Aynı şekilde hükümdarın ve kamu görevlilerinin yaptığı işlemlerin hükümdarın gerçek kişiliği üzerinde değil, devlet tüzel kişiliği üzerinde hak ve borç yarattığı kabul edilmiştir⁸³.

Özel Hukuk Tüzel Kişisi Olarak Devlet: Hazine.- Devlet sadece kamu hukuku bakımından tüzel kişi olarak değil, aynı zamanda özel hukuk bakımından da tüzel kişi olarak kabul edilir. Yani devlet özel hukuk açısından hak ve borç sahibi olabilir, satış, kira gibi özel hukuk işlemleri yapabilir. Bunlardan doğan davalara da adli yargının hukuk mahkemelerinde bakılır. Yani devlet hukuk mahkemeleri önünde de davacı ve davalı olabilir. Türk mevzuat ve içtihatlarında özel hukuk bakımından devlet tüzel kişiliğinden bahsedilirken genellikle “hazine” terimi kullanılmaktadır⁸⁴.

81. S. B. Chrimes, *English Constitutional History*, London, Oxford University Press, 1958, s.18; A. S. de Smith ve Rodney Brazier, *Constitutional and Administrative Law*, London, Penguin Books, Altıncı Baskı, 1989, s.133; Ahthony Bradley ve Keith D. Ewing, *Constitutional and Administrative Law*, London, Longman, Onüçüncü Baskı, 2002, s.757.

82. O. Hood Philips ve Paul Jackson, *Constitutional and Administrative Law*, London, Sweet & Maxwell, 1987, s.702-70.

83. Doehring, *op. cit.*, s.49-53

84. Kemal Gözler, *İdare Hukuku*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2003, c.II, s.760.

B. DEVLETE HUKUKÎ KİŞİLİK TANINMASINDAN KAYNAKLANAN SONUÇLAR

“Devletin hukukî kişiliği ilkesi (*principe de la personnalité juridique de l’Etat*)”nden kaynaklanan birtakım siyasî ve hukukî sonuçlar vardır. İlk önce bu sonuçları bir şema hâlinde gösterelim, sonra da kısaca açıklayalım:

ŞEMA: 1.2 DEVLETİN HUKUKÎ KİŞİLİĞİ İLKESİNİN SONUÇLARI

Siyasî Sonuç

İktidarın Kişiselleşmesinin
Önlenmesi

Hukukî Sonuçlar

- a) Hukukî işlemler yapabilir.
- b) Malvarlığına sahip olabilir.
- c) Hak ve borç altına girebilir.
- d) Davacı ve davalı olabilir.

1. Siyasî Sonuç: İktidarın Kişiselleşmesinin Önlenmesi

Devlete hukukî kişilik tanınmasının en önemli siyasî sonucu, iktidarın kişiselleşmesinin önlenmesidir. Devlet, devleti yöneten gerçek kişilerin dışında bir kişiliğe sahip olduğuna göre, devlet iktidarı, onu kullanan yöneticilere değil, devletin kişiliğine aittir. O halde, yöneticiler, iktidar üzerinde sübjektif bir hak sahibi değildirler; onlar sadece devletin bir görevlisi olarak hukukun kendilerine tanıdığı yetkileri kullanırlar⁸⁵. Diğer bir ifadeyle, hiç kimse, hiçbir grup, devlet iktidarı üzerinde kişisel bir hak iddia edemez. Devlet iktidarı, münhasıran devletin kişiliğine bağlıdır⁸⁶. “Devlet benim diyen” yöneticinin haksızlığı, devletin kişiliği ilkesiyle ispatlanabilir.

Devlete kişilik tanınması ve dolayısıyla iktidarın kişiselleşmesinin önlenmesi hususu, Georges Burdeau tarafından “devlet, kurumsallaşmış siyasal iktidardır. İnsan, insana itaat etmemek için devleti icat etmiştir (*L’État, c’est le pouvoir politique institutionnalis , l’homme a invent  l’État pour ne pas avoir   ob ir   l’homme*)” denerek ifade edilmiştir⁸⁷.

2. Hukukî Sonuçlar⁸⁸

Devlete hukukî kişilik tanınmasının doğurduğu birtakım hukukî sonuçlar vardır. Devlet, hukuken bir “tüzel kişi (*personne morale, personne juridique*)”dir. Devlet, sadece kamu hukuku alanında değil, özel hukuk alanında da bir tüzel kişi olarak kabul edilir. Devlet, bir tüzel kişi olmak itibarıyla da, **(a)** hukukî işlemler yapabilir; **(b)** malvarlığına sahip olabilir, **(c)** hukuken hak ve borç altına

85. Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Ankara, Bilgi Yayınevi, Sekizinci Baskı, 1996, s.42; Esen, *op. cit.*, s.261; Ardant, *op. cit.*, s.19.

86. Arsel, s.29; Ardant, *op. cit.*, s.19.

87. Georges Burdeau’dan nakleden Constantinesco ve Pierr -Caps, *op. cit.*, s.12.

88. Kazım Zabunoğlu, *Kamu Hukukuna Giriş: Devlet*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1973, s.134-135; Arsel, *op. cit.*, s.29; Kapani, *op. cit.*, s.41; Esen, *op. cit.*, s.254; Okandan, *op. cit.*, s.898-899; Andant, *op. cit.*, s.19; pc, *op. cit.*, s.19-20.

girebilir ve (d) mahkemeler huzurunda davacı ve davalı olabilir. Devlete tüzel kişilik tanınması onun iş görebilmesine, çeşitli faaliyetlerde bulunmasına, yaptığı hukukî işlemlerle hak ve borç altına girmesine, mal edinmesine, haklarını mahkemeler önünde aramasına imkân verir.

Burada ayrıca şunların da altını çizelim: Devletin, devleti yönetenlerin dışında ayrı bir tüzel kişiliği olduğu için: (a) Yöneticilerin yaptığı hukukî işlemler, bu işlemleri yapan yöneticiler adına değil; devlet adına yapılır. (b) Bu işlemlerden doğan hak ve borçlar, bu işlemleri yapan yöneticilerin kişiliği üzerinde değil, devletin kişiliği üzerinde doğurur. (c) Yöneticilerin işlemleriyle edinilen mallar, yöneticilerin kişisel malvarlığı değil, devlet tüzel kişiliğinin malvarlığıdır. (d) Devlet adına kamu görevlileri tarafından yapılan eylem ve işlemlerden doğan davalar, bu eylem ve işlemleri yapan yöneticilere karşı değil, devlet tüzel kişiliğine karşı açılır. Devlet, tüzel kişiliği sayesinde mahkemeler huzurunda davacı ve davalı olabilmektedir⁸⁹. Yöneticilerin devlet tüzel kişiliği adına yaptığı işlemlerden ortaya çıkan sorumluluk da kural olarak yöneticilere değil, devlet tüzel kişiliğine aittir.

Türkiye'de Devlet Tüzel Kişiliği.- Türk hukukunda da devlet, bir tüzel kişi olarak kabul edilmektedir. Anayasamızın çeşitli maddelerinde (m.29/4, m.82/1, m.128/1, m.161/1) “devlet ve diğer kamu tüzel kişileri”nden bahsedildiğine göre, Anayasamızın devleti bir kamu tüzel kişisi olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz. Türkiye Cumhuriyeti idaresi, merkezî idare ve yerinden yönetim kuruluşları olarak ikiye ayrılmaktadır. Yerinden yönetim kuruluşlarının her birinin ayrı birer kamu tüzel kişiliği vardır. Merkezî idare kendi içinde başkent teşkilatı (Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu, bakanlıklar, vs.) ve taşra teşkilatı (il, ilçe, bucak) olmak üzere ikiye ayrılrsa ve bunların her biri başka alt birimlere ayrılrsa da, merkezî idare bir bütün olarak tek kamu tüzel kişiliğine sahiptir. Bu kamu tüzel kişiliği kendi görev alanlarında bakanlıklar tarafından temsil edilmektedir. Merkezî idarenin gerek kamu hukuku, gerek özel hukuk alanında hukukî işlemler yapabileceği, hak ve borç altına girebileceği, mahkemeler huzurunda davacı ve davalı olabileceği kabul edilmektedir⁹⁰.

VI. DEVLETİN DEVAMLILIĞI İLKESİ

Bibliyografya.- Dominique Carreau, *Droit international*, Paris, Pedone, İkinci Baskı, 1988, s.456-357; A(dhëmar) Esmein, *Eléments de droit constitutionnel français et comparé*, Paris, Recueil Sirey, Sekizinci Baskı, 1927, c.I, s.2-3; Wigny, *op. cit.*, c.I, s.86-88; Akbay, *op. cit.*, c.I, s.536-538; Özçelik, *op. cit.*, c.I, s.142-143; Kapani, *op. cit.*, s.42; Esen, *op. cit.*, s.260-262; Okandan, *op. cit.*, s.898-899; Arsel, *op. cit.*, s.29-30; Debbasch *et al.*, *op. cit.*, s.25-26; Constantinesco ve Pierré-Caps, *op. cit.*, s.20; James Crawford,

89. Zabunoğlu, *op. cit.*, s.134-135; Arsel, *op. cit.*, s.29; Kapani, *op. cit.*, s.41; Esen, *op. cit.*, s.254; Okandan, *op. cit.*, s.898-899.

90. Bu konuda idare hukuku kitaplarına bakınız. Örneğin A. Şeref Gözübüyük ve Turgut Tan, *İdare Hukuku*, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, 1998, Cilt 1, s.135-142; Metin Günday, *İdare Hukuku*, Ankara, İmaj Yayınları, 1997, s.50-52.

The Creation of States in International Law, Oxford, Oxford University Press, 2006, s.35-36; 667-699; Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press, Dördüncü Baskı, 1996, s.655-675; Malcolm N. Shaw, *International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, Beşinci Baskı, 2003, s.865-870; Anthony Aust, *Handbook of International Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, s.393-396; Ivan Anthony Shearer, *Starke's International Law*, Londra, Onbirinci Baskı, 1994, s.305-306.

A. GENEL OLARAK

“Devletin devamlılığı ilkesi (*principe de la continuité de l'Etat, permanence de l'Etat; State continuity, continuity of statehood*)” aslında devletin kişiliği ilkesinin bir sonucudur. Zira devlet, kendisini oluşturan kişilerin dışında ayrı bir kişiliğe sahip olduğuna göre, devleti oluşturan kişilerin değişmesiyle devlet değişmez. Nesiller değişir, ama devlet aynı devlettir. Yöneticiler değişse de devlet aynı devlettir. Bir krallıkta, kralın değişmesi, bir cumhuriyette cumhurbaşkanının değişmesi, devletin değişmesi demek değildir. Devlet içinde, hükümetlerin değişmesi de devletin değişmesi demek değildir. Tabir caizse, “kaptan değişse de gemi hep aynı gemidir”⁹¹. Keza, bir ülkede ihtilal yoluyla siyasal rejimin değişmesi de devletin değişmesi anlamına gelmez. Diğer bir ifadeyle “iç egemenlikteki”⁹² değişmeler (*internal changes of sovereignty*), bu değişiklikler ne kadar büyük olursa olsun veya hangi yolla (barışçı veya şiddet yoluyla) gerçekleşirse gerçekleşsin devletin varlığını etkilemez⁹³. Dolayısıyla, krallar, cumhurbaşkanları, hükümetler, rejimler fani; devlet ise bakidir. Osmanlılar bunu “devlet ebedmüddettir”⁹⁴ sözüyle ifade ederlerdi.

“Ben devletim (*L'Etat, c'est moi*)” diyen Ondördüncü Louis’in, ölüm döşğinde “ben gidiyorum, ama devlet her zaman baki kalacak (*Je m'en vais, mais l'État demeurera toujours*)” dediği rivayet edilir⁹⁵.

Notlar.- Şüphesiz devletin devamlılığı ilkesi devletlerin sona ermeyeceği, ölmeyeceği anlamına gelmez. Yukarıda (s.15) gördüğümüz gibi bazı durumlarda devlet sona erer. Örneğin bir devlet, ülkesinin tamamını kaybederse bu devlet sona erer. Bu durumda devletin devamlılığından değil, devletin intikalinden (*succession*) den bahsedilir ki bunu yukarıda gördük.

B. DEVLETİN DEVAMLILIĞI İLKESİNİN SONUÇLARI

Devletin devamlılığı ilkesinin başlıca dört sonucu vardır:

1. Uluslararası Antlaşmaların Devamlılığı İlkesi.- Belirli bir dönemdeki yöneticilerin devlet adına akdettikleri uluslararası antlaşmalar, o yöneticiler de-

91. Esen, *op. cit.*, s.261.

92. İç egemenlik kavramı aşağıda beşinci bölümde incelenecektir.

93. Starke, *op. cit.*, s.305-306.

94. Zikreden: Esen, *op. cit.*, s.261.

95. http://fr.wikipedia.org/wiki/Louis_XIV

ğiştikten sonra da, uluslararası hukuk bakımından geçerli ve bağlayıcı olmaya devam ederler⁹⁶. Bir hükümetin yaptığı uluslararası antlaşmaları bir başka hükümet tanımamazlık edemez. Keza, bir siyasal rejimi ihtilal yoluyla deviren yeni bir siyasal rejim, eski siyasal rejimin yaptığı antlaşmalar ile bağlı olmadığını iddia edemez. Zira, bu antlaşmalar devletin tüzel kişiliği adına yapılmışlardır. Devlet de, hükümeti veya rejimi değişmiş olsa da, bir tüzel kişi olarak varlığını devam ettirdiğine göre, bu antlaşmalar devleti bağlamaya devam eder.

Nitekim Uluslararası Adalet Divanı da, 1979 tarihli Rehine Davasında İran İslam Cumhuriyetinin Şah döneminde akdettiği 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesiyle ve 1955 tarihli İran-ABD Dostluk Antlaşmasıyla bağlı olduğuna karar vermiştir⁹⁷.

*Andlaşmaların Devamlılığı İlkesine Bir Örnek: Lozan Sulh Muahedename-si, Madde 77: ... 30 Teşrinievvel 1918 tarihinden sonra 16 Mart 1920 tarihine kadar İstanbul Hükümeti ile usûlü dairesinde akdolanmış mukavelenameler dahi kezalik muteber ve hukuku umumiye ahkamına tâbidir*⁹⁸.

Bununla birlikte, devrimlerden sonra kurulan yeni siyasal rejimler, devirdikleri eski siyasal rejimin akdettiği uluslararası antlaşmalarla bağlı olmadıklarını zaman zaman iddia etmektedirler. Örneğin 1917 devriminden sonra SSCB, 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti önceki hükümetler döneminde akdedilmiş sözleşmelerle bağlı olmadıklarını ilân etmişlerdir⁹⁹.

2. Hukukun Devamlılığı İlkesi.- Belirli bir dönemdeki yasama organının yaptığı kanunlar, yürütme organının yaptığı düzenleyici işlemler veya bireysel işlemler, o yasama organını veya yürütme organını işgal eden kişiler değiştikten sonrada varlıklarını ve geçerliliklerini korumaya devam ederler. Keza, önceki rejimi ihtilal yoluyla deviren yeni bir rejimde, eski rejim zamanında çıkarılmış kanunları ve diğer işlemleri ilga etmedikçe, bu kanunlar ve işlemler yürürlükte kalmaya ve kişileri bağlamaya devam ederler¹⁰⁰. Gerçekten de, Osmanlı döneminde çıkarılmış birçok kanun ve nizamname Cumhuriyet döneminde de yürürlükte kalmaya devam etmiştir¹⁰¹. Kısacası, devrim, önceki hu-

96. A(dhémar) Esmein, *Eléments de droit constitutionnel français et comparé*, Paris, Recueil Sirey, Sekizinci Baskı, 1927, c.I, s.3; Dominique Carreau, *Droit international*, Paris, Pedone, İkinci Baskı, 1988, s.357.

97. Starke, *op. cit.*, s.306:

98. Metin için bkz. Meray, *Lozan, op. cit.*; <http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=121> (Düster'dan taranmış Türkçe ve Fransızca orijinal metin (PDF olarak).

99. *Ibid.*

100. Esmein, *op. cit.*, c.I, s.3.

101. Örneğin 16.5.1987 gün ve 3360 sayılı Kanun ile "İl Özel İdaresi Kanununa" dönüştürülmüş olan 13 Mart 1329 (1913) tarihli *İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkati*, 20 Mayıs 1982 tarih ve 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usûl Hukuku Hakkında Kanun ile yürürlükten kaldırılan 23 Şubat 1330 tarihli *Memalik-i Osmaniyede Mukim Ecanibin Hak ve Vezafine Dair Kanun-u Muvakkat*, günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başarmış olan 4 Şubat 1329 (1913) tarihli *Memurin Muhakematı Kanun-u Muvakkati* bunlardan bir-

kuk düzenini geçirsiz hale getirmez. Aşağıda kurucu iktidarı incelediğimiz bölümde göreceğimiz gibi, devrimden sadece Anayasalar etkilenir. Devrim sonucu anayasa ya ilga edilir; ya da anayasa hükümleri normal bir kanun hükmü haline dönüşerek varlıklarını korurlar. Buna “devrimlerin etkisiyle anayasasızlaştırma (*déconstitutionnalisation par l'effet des révolutions*)” denir¹⁰². Anayasanın altında kalan bütün işlemler, devrimden etkilenmezler; hukukî geçerliliklerini korurlar. Kanunlar, tüzükler, yönetmelikler için bu böyle olduğu gibi, bireysel idarî işlemler ve özel hukuk işlemleri için de böyledir. Devrimden önce yapılmış bir sözleşme, devrimden sonra da geçerliliğini korur¹⁰³.

Hukukun Devamlılığı İlkesine Örnek: Lozan Sulh Muahedenamesi, m.77: “30 Teşrinievvel 1918’den sonra müttefikin tebaası Türkiye tebaası beyninde münakit mukavelenameler muteber ve hukuku umumiye ahkâmına tâbidir”¹⁰⁴.

3. Borçların Devamlılığı İlkesi.- Belirli bir dönemde, devlet adına yetkili organların yaptığı sözleşmelerle alınan gerek iç, gerekse dış borçlar; gerek hükümet, gerekse rejim değişikliklerinden sonra varlıklarını sürdürmeye devam ederler¹⁰⁵. Mevcut bir rejimi ihtilal yoluyla deviren yeni rejim, eski rejim döneminde devlet adına alınan gerek iç, gerek dış borçları hukuken inkâr edemez. Gerçekten de, Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı döneminde devletin aldığı borçların kendi payına düşen kısmını ödemeyi kabul etmiş ve bunları ödemiştir. 1917 Bolşevik Devriminden sonra S.S.C.B., Çarlık rejiminin aldığı borçları tanımadığını iddia etmiş, ama 1986¹⁰⁶ ve daha sonraki yıllarda bu borçları tanımış ve onun yerine kurulmuş olan Rusya Federasyonu o borçları ödemeye başlamıştır.

Borçların Devamlılığı İlkesine Örnek: Lozan Sulh Muahedenamesi, m.46: “İşbu fasla marbut Cetvelde muharrer Duyunu Umumiyei Osmaniye işbu fasıl-da münderiç şerait dairesinde Türkiye ile 1912-1913 Balkan muharebeleri neticesinde lehlerine Osmanlı İmparatorluğundan arazi tefrik edilmiş olan devletler ve işbu Muahedenin 12 ve 15 inci maddelerinde mevzuu bahis olan adaların ve işbu maddenin son fıkrasında mezkur arazinin kendilerine ilhak olduğu Devletler ve nihayet işbu Muahede mucibince Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan Asya arazisi üzerinde müceddeden teşekkül eden Devletler arasında taksim edilecektir”¹⁰⁷.

kaçıdır. Cumhuriyet döneminde uzun yıllar yürürlükte kalmış nizamnameler arasında da 1882 tarihli Zabıta-i Saydiye Nizamnamesi, 10.4.1322 tarihli Âsar-ı Atika Nizamnamesi sayılabilir.

102. Kemal Gözler, *Kurucu İktidar*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1998, s.70.

103. Pierre Wigny, *Droit constitutionnel*, Bruxelles, Etablissements Emile Bruylant, 1952, Cilt I, s.88.

104. Metin için bkz. Meray, *Lozan, op. cit.*; <http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa &No=121> (Düstur’dan taranmış Türkçe ve Fransızca orijinal PDF metin).

105. Esmein, *op. cit.*, c.I, s.3.

106. Carreau, *op. cit.*, s.357.

107. Metin için bkz. Meray, *Lozan, op. cit.*; <http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa &No=121>.

4. Kamu Alacaklarının Devamlılığı İlkesi.- Bir devletin diğer devletten alacakları ve keza bir devletin vergi gibi kamu alacakları, o devletin devamı olan, diğer bir ifadeyle o devletin yerine geçen, o devlete halef olan devlete geçer¹⁰⁸.

VII. DEVLETİN FAALİYET ALANI¹⁰⁹

Bibliyografya.- Özçelik, *op. cit.*, c.I, s.144-148; Kubalı, *op. cit.*, s.48-52; Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, Üçüncü Baskı, 1999, s.120-122; Charles Cadoux, *Droit constitutionnel et institutions politiques: Théorie générale des institutions politiques*, Paris, Cujas, 1988, c.I, s.71-73; 79-88; Jacques Cadart, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris Economica, Üçüncü Baskı, 1990, c.I, s.98-109; Debbasch *et al.*, *op. cit.*, s.29-33.

Devlet hangi alanlarda faaliyet göstermelidir? Bu konuda çok değişik görüşler ileri sürülmüşse de, bu görüşleri başlıca iki grup altında toplamak mümkündür: Liberal görüş ve müdahaleci görüş.

A. LIBERAL GÖRÜŞ

Liberal görüşe göre, devlet, mümkün olan en dar alanda faaliyet göstermelidir. Bu alan esasen *savunma, güvenlik ve adalet* hizmetlerinden ibarettir. Yani devlet dıştan gelecek saldırılara karşı ülkeyi korumalı, ülkenin içinde düzeni sağlamalı, suçluları cezalandırmalı ve bireyler arasındaki uyuşmazlıkları çözmelidir. Bunların dışında kalan alanlara (ekonomi, eğitim, sağlık, kültür, konut, çalışma, vs.) devlet müdahale etmemelidir. Liberal görüş 1930'lara kadar genel olarak benimsenmiş ve uygulanmıştır. Liberal görüşün uygulandığı devlet anlayışına “jandarma devlet (*Etat-gendarme*)”¹¹⁰ anlayışı denmiştir.

B. MÜDAHALECI GÖRÜŞLER

“Müdahaleci (*interventionniste*)” görüşler de kendi içinde sosyalist ve sosyal demokrat görüşler olarak ikiye ayrılır.

1. Sosyalist Görüş.- Sosyalist görüşe göre, devlet sosyal ve ekonomik alana müdahale etmeli, özellikle iktisadî hayatı bütünüyle kontrol altına almalıdır.

108. Brownlie, *op. cit.*, s.658.

109. “Devletin faaliyetleri (*activités de l'Etat*)” ile “devletin fonksiyonları (*fonctions de l'Etat*)”nı birbiriyile karıştırmamak gerekir. Devletin faaliyetlerinden bahsedildiği zaman, devletin sosyal, ekonomik, siyasal vb. alanlarda *somut olarak* yaptığı işler, yürüttüğü kamu hizmetleri kastedilir. Devletin fonksiyonlarından bahsedildiği zaman ise, devletin bu faaliyetleri yerine getirirken yaptığı hukukî işlem türleri kastedilir. Devlet çeşitli faaliyetlerini, yasama, yürütme ve yargı fonksiyonları ile yerine getirir. Diğer bir ifadeyle devletin faaliyetleri ifadesinde siyasal, sosyal, ekonomik bakış açıları söz konusudur. Devletin fonksiyonları ifadesinde ise hukukî bakış açısı söz konusudur. Biz devletin fonksiyonlarını aşağıda üçüncü bölümde ayrıca göreceğiz.

110. Charles Debbasch, Jean-Marie Pontier, Jacques Bourdon ve Jean-Claude Ricci, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris, Economica, Dördüncü Baskı, 2001, s.30.

Sosyalist ekonomi özel teşebbüse karşıdır; üretim araçlarının özel mülkiyetini tanımaz. Sosyalist görüş 1917’den sonra SSCB’de ve İkinci Dünya Savaşından sonra birçok sosyalist devlette uygulanmıştır. Ancak sosyalist ekonomiler başarısızlığa uğramış, 1980’lerin sonunda bizzat sosyalist ülkelerin kendileri, kendi istekleriyle bu görüşten vazgeçmiştir.

2. Sosyal Demokrat Görüş.- Sosyal demokrat görüş de esas itibarıyla bir müdahaleci görüş olmakla birlikte, kural olarak, özel teşebbüse ve özel mülkiyete karşı değildir. Ancak, devletin sadece iç ve dış güvenlik ve adalet alanında değil, sosyal alanda da faaliyet göstermesini öngörür. Sosyal demokrat görüşe göre, devlet, eşitliği ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla, sosyal ve ekonomik hayata müdahale etmelidir. Bu görüşe göre devlet, başta eğitim, sağlık, barınma, çalışma gibi alanlarda faaliyette bulunmalı; bu alanlara müdahale etmelidir.

Sosyal demokrat görüşler, “sosyal devlet (*sozialstaat, welfare state, Etat-providence*¹¹¹)” anlayışı olarak, İkinci Dünya Savaşından sonra birçok ülkede uygulama alanı bulmuştur. Ne var ki, sosyal demokrat görüşler 1970’lerden itibaren kriz içine girmiş, sosyal devlet uygulamaları başarısızlığa uğramış, neticede 1970’lerin sonlarından itibaren liberal görüş tekrar ağırlık kazanmış ve birçok devlette yine devletin faaliyet alanının daraltan “neo-liberal” politikalar uygulamaya konmuştur (Örnek olarak İngiltere’de Thatcher, Amerika’da Reagan, Almanya’da Kohl, Türkiye’de Özal dönemi gösterilebilir). Günümüzde, özelleştirmeler ve diğer liberal teknikler sayesinde devletin faaliyet alanı liberal görüş doğrultusunda biraz daraltılabilmişse de, devletin eğitim, sağlık, barınma, çalışma, kültür gibi birçok alanda müdahalesi hâlâ sürmektedir.

* * *

Devletin daha birçok yanını inceleyeceğiz. Devletin unsurları, biçimleri, fonksiyonları vs. Ancak bunları öneminden dolayı aşağıda ayrı bölümler olarak incelemeyi uygun gördük.

KORSAN YAYINCILARA VE FOTOKOPİCİLERE UYARI: 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 3.3.2004 tarih ve 5101 sayılı Kanunla değişik 72’nci maddesi, bir kitabı herhangi bir şekilde (fotokopi dahil) çoğaltanları, dağıtanları, satanları, ticarî amaçla elinde bulunduranları, **2 (iki) yıldan 4 (dört) yıla kadar hapis cezasıyla** veya **50 (elli) milyar liradan 150 (yüze) milyar liraya** kadar ağır para cezasıyla veya zararın ağırlığı dikkate alınarak **bunların her ikisiyle birden** cezalandırmaktadır.

İKTİBAS KONUSUNDA UYARILAR: 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 35’inci maddesine göre, bir kitaptan iktibas (alıntı) yapılabilmesi için şu şartlara uyulması gerekir: **(1)** İktibas, bir eserin “*bazı cümle ve fıkralarının*” bir başka esere alınmasıyla sınırlı olmalıdır (m.35/1). **(2)** İktibas, maksadın haklı göstereceği bir nispet dahilinde ve

münderecatını aydınlatmak maksadıyla yapılmalıdır (m.35/3). **(3)** İktibas, belli olacak şekilde yapılmalıdır (m.35/5) [Bilimsel yazma kurallarına göre, aynen iktibasların tırnak içinde verilmesi ve iktibasın üç satırdan uzun olması durumunda iktibas edilen satırların girintili paragraf olarak dizilmesi gerekmektedir]. **(4)** İktibas ister aynen, ister mealen olsun, eserin ve eser sahibinin adı belirtilerek iktibasın kaynağı gösterilmelidir (m.35/5). **(5)** İktibas edilen kısmın alındığı yer (sayfa numarası) belirtilmelidir (m.35/5).

5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 3.3.2004 tarih ve 5101 sayılı Kanunla değişik 71'inci maddesinin 4'üncü fıkrası, 35'inci maddeye ayrılarak "kaynak göstermeyen veya yanlış yahut kifayetsiz veya aldatıcı kaynak" göstererek iktibas yapan kişileri, **2 (iki) yıldan 4 (dört) yıla kadar hapis cezasıyla veya 50 (elli) milyar liradan 150 (yüzelli) milyar liraya kadar ağır para cezasıyla veya zararın ağırlığı dikkate alınarak bunların her ikisiyle birden cezalandırmaktadır.**

Ayrıca Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulunun 18 Şubat 1981 tarih ve E.1980/1, K.1981/2 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararına göre "iktibas hususunda kullanılan *eser sahibinin ve eserinin adı belirtilse bile eser sahibi, haksız rekabet hükümlerine dayanarak Borçlar Kanununun 49. maddesindeki koşulların gerçekleşmesi hâlinde manevi tazminat isteyebilir*".

Bu Kitaptan Yapılacak İktibaslar Konusunda Açıklamalar: **(1)** Bu kitabın metninden iktibas yapılırken yukarıdaki koşullara uyulmalı ve kaynak gösterilse dahi iktibas oranı haksız rekabet teşkil edecek düzeye ulaşmamalıdır. **(2)** 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 35'inci maddesi, iktibas "bazı cümle ve fıkraların bir başka esere alınması" ile sınırlandığına göre, bu kitapta kullanılan kutu, şema, tablolar, yazarın yazılı izni olmaksızın, kaynak gösterilerek dahi iktibas edilemezler.

kgozler[at]hotmail.com

annexation, 17

annexion, 17

Antlaşmaların Devamlılığı İlkesi, 26

As-Sulta Al-Wataniyya Al-Filastiniyya, 13

Ayrılma veya bölünme (secession, 17

Başgil'in, 7

Batı Şeria'da (*West Bank, 13*

ben devletim (*L'Etat, c'est moi!*), 22

ben gidiyorum, ama devlet her zaman için baki

kalacak (*Je m'en vais, mais l'État demeurera toujours, 26*

Beneş, 14

Biafra, 17

Birleşme (unification, reunification, merger, 17

BM Antlaşması (m.2), 18

Bodin, 9

borçlar halef, 20

Borçların Devamlılığı İlkesi, 28

bourg, 8

Burdeau, 24

citta, 8

Civitas, 8

commencement of States, 11

continuité de l'Etat, 25

continuity of statehood, 25

critical date, 12

Crown Proceeding Act'a, 22

Crown servants, 22

Dalay Lama, 14

devle, 6

devle (دولة)", 6

devlet (*state, Etat, staat, stato, estado, 9*

devlet olma statüsü, 12

devlet tanım, 4

Devlet" Terimi, 6

Devletin Devamlılığı İlkesi, 25

Devletin devamlılığı ilkesi (*principe de la continuité de l'Etat, permanence de l'Etat;*

State continuity, continuity of statehood, 25

Devletin Faaliyet Alanı, **29**

Devletin hukukî Kişiliği İlkesi, 21

Devletin hukukî kişiliği ilkesi (*principe de la personnalité juridique de l'Etat, 23*

Devletlerin Doğum/Ölüm Günü, 11

devletlerin halefiyet (*succession of States, 18*

Devletlerin Halefiyeti, 18

devletlerin intikali (*devolution of States, 18*

Devletlerin Kurulması, 10

DEVLETLERİN SONA ERMESİ, 15

devolution of States, 19

devrimlerin etkisiyle anayasasızlaştırma (*déstitutionnalisation par l'effet des révolutions, 27*

Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesiyle, 27

dissolution, 16

Dreielementenlehre, 4

egemenliğin kaybı, 16

egemenliğin kaybı (*lose of sovereignty, 16*

estado, 9

Etat, 7

Etat, c'est moi, 22

extinction, 16, 18

extinction of States, 15

Faroos, 17

Fesih, 16

Fesih (dissolution), 16

Filistin Devleti, 13

Filistin Ulusal Otoritesi, 13

Filistin Ulusal Otoritesi (*As-Sulta Al-Wataniyya Al-Filastiniyya, Palestinian National Authority*), 13

FKÖ, 13

Gazze Şeridi (*Gaza Strip*), 13

gens, 8

Governments-in-Exile, 13

gönüllü fesih (*voluntary dissolution*), 16

Gönüllü iltihak veya emilme (*voluntary absorption*), 18

güç kullanılması yasa, 18

halef devlet (*successor state*), 19

Hamas'ın, 13

Hazine, 23

Hukukun Devamlılığı İlkesi, 27

hükümranlık, 8

iç egemenlikteki değişimler (*internal changes of sovereignty*), 26

İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkati, 27

İktidarın Kişiselleşmesinin Önlenmesi, 23

İlhak (annexion, annexation), 17

imperio, 9

imperium, 8

imperium (hükümranlık), 8

internal changes of sovereignty, 26

international legal personality, 18

jandarma devlet (*Etat-gendarme*), 29

Jellinek'in, 4

Kamu Alacaklarının Devamlılığı İlkesi, 28

Katanga, 17

kavim, 8

Kellogg-Briand Paktı, 18

King can do no wrong, 22

KKTC, 12

kral haksızlık yapmaz (*the King can do no wrong*), 22

Kritik Tarih, 11

kritik tarih (*critical date*), 11

Kukla devlet (*puppet State*), 14

Kukla Devletler, 14

kukla hükümet, 14

kukla hükümet (*puppet government*), 14

land, 8

Loiseau, 9

Loizidou v. Turkey, 15

lose of sovereignty, 16

Lozan Barış Antlaşmasının, 19

Lozan Sulh Muahedenamesi, m.46, 28

Lozan Sulh Muahedenamesi, m.77, 27, 28

Machiavelli, 9

Mançurya, 14

memleket, 8

Memurin Muhakematı Kanunu Muvakkati, 27

merger, 17

Mübadale-i Ahaliye Mütedair Lozan

Muahedenamesinin, 19

Müdahaleci (*interventionniste*)” görüşler, 29

Obrenoviç, 11

Ondördüncü Louis'in, 26

Ondördüncü Louis'nin, 22

Özel Hukuk Tüzel Kişisi Olarak Devlet, 23

Palestinian National Authority, 13

permanence de l'Etat, 25

personnalité juridique de l'Etat, 23

polis, 7

populus, 8

predecessor state, 19

puppet government, 14

puppet State, 14

recognitio, 12

reconnaissance, 12

regno, 9

regnum, 8

regnum (krallık)”, 8

Rehine Davasında, 26

république, 8

république (cumhuriyet), 9

res publica, 8

reunification, 17

right of option, 19

secession, 17

seçme hakkı (*right of option*), 19

selef devlet (*predecessor state*), 19

Shakespeare, 9

Srbistan, 11

site (*cité*), 7

Somaliland, 17

Sona Erme Halleri, 15

sona ermesi, 15

sona ermesi (*extinction*), 18

sona ermesi (*extinction of States*), 15

Sosyal Demokrat Görüş, 30

Sosyalist Görüş, 29

staat, 7

state, 9

State continuity, 25

statehood, 12

Stato, 7

Stato di Firenze, 9

status, 7

succession of states, 19

succession of States, 18

successor state, 19

Sürgünde Çekoslovak Hükümeti, 14

Sürgünde Polonya Cumhuriyeti Hükümeti, 14

Sürgündeki Hükümetler, 13

Sürgündeki Hükümetler (Governments-in-Exile), 13

şehir, 8
tanınma, 12
tanınma (*recognition, reconnaissance*), 12
terra, 8
terre, 8
three elements theory, 4
unification, 17
üç unsur teorisi, 4
üç unsur teorisi (*Dreielementenlehre, three elements theory*), 4
Yorgi, 11
zorunlu fesih (*involuntary dissolution*)", 17